

KARL MARX

Crítica del Programa de Gotha

(Notes marginals al programa del partit obrer alemany)

La Crítica del Programa de Gotha (anomenat per Marx *Notes marginals al programa del partit obrer alemany*) és una de les contribucions més importants al desenvolupament de les qüestions programàtiques fonamentals del socialisme revolucionari. L'escrit és un exemple de la lluita incansable contra l'oportunisme. Marx dóna en les seues notes un esborrany de principis, crític, del programa del futur i unificat Partit Obrer Socialdemocràcia d'Alemanya.

La crítica de Marx a l'esborrany de programa fou publicat el 1891 per primera vegada per Engels, malgrat la resistència dels membres oportunistes del comitè executiu del partit. Les notes marginals així com la lletra a Wilhem Bracke es presentaren a la socialdemocràcia alemanya en el n. 18 de Neue Zeit, Volum I, any 9, Stuttgart 1890-1891, amb un prefaci d'Engels.

Com es veu a la lletra d'Engels a Kautsky del 23 de febrer del 1891, Engels hagué d'explicar que tot i que era d'acord amb ell, calia desafilar determinades formulacions particularment espinoses.

El text present segueix la versió original de Marx.

I

1. «El treball és la font de tota riquesa i de tota cultura, *i com que el treball* profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat, el rendiment del treball pertany sense retallades, amb el mateix dret, a tots els membres de la societat».

Primera part del paràgraf: «El treball és la font de tota riquesa i de tota cultura».

El treball *no és la font* de tota riquesa. La *natura* és tant font dels valors-usos (i certament en això consisteix la riquesa!) com el treball, que és tan sols l'expressió d'una força natural, la força de treball humana. Aquesta frase es troba en tots els manuals escolars i és correcta en la mesura que *se subordina* al treball amb les eines i els mitjans adients. Un programa socialista no pot permetre però que aital frases burgeses amaguen les *condicions* que són les úniques els donen un sentit. Tan sols [1] en la mesura que l'home des del principi es comporta envers la natura, la primera font de tots els mitjans i subjectes del treball, com si en fo propi, la tracta com si li pertanyés, el seu treball esdevé la font dels valors-usos, i per tant també de la riquesa.

El burgès té una bona raó per atribuir al treball *una força creadora sobrenatural*; ja que pel fet que la natura limita el treball se segueix que l'humà que no posseeix cap altre propietat que la seua força de treball, en totes societats i condicions culturals, haurà d'ésser l'esclau d'altres homes, que s'han fet els propietaris de les condicions materials del treball. Tan sols pot treballar amb el llur permís, per tant tan sols viure amb el llur permís.

Deixam ara la frase, tal com queda, força coixa. Què s'hauria esperat com a conclusió. Òbviament això:

«Com que el treball és la font de tota riquesa, ningú a la societat es pot apropiat de riquesa si no és com a producte del treball. Per tant si ell mateix no treballa, viu del treball d'altri i també adquireix la seua cultura a costa del treball d'altri».

Per comptes d'això, mitjançant l'expressió «i com que», s'hi afegix una proposició per extreure una conclusió d'aquesta i no de la primera.

Segona part del paràgraf: «El treball profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat».

D'acord amb la primera sentència el treball és la font de tota riquesa i de tota cultura, per tant cap societat és possible sense treball. Ara aprenem inversament que cap treball «profitós» és possible sense societat.

Hom podria haver dit igualment que tan sols en la societat el treball inútil i àdhuc socialment perjudicial pot esdevindre una branca professional de la qual hom pot viure, que tan sols en la societat hom pot viure de no fer res, etc., etc.—en breu, es podria haver copiat tot Rousseau.

I què és un treball «profitós»? Certament tan sols el treball que produeix el resultat fructós desitjat. Un salvatge—i l'home és un salvatge d'ençà que deixà d'ésser un simi—que mata amb un roc un animal, que recull fruits, etc., realitza un treball «profitós».

Tercer: La conclusió: «I com que el treball profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat, el rendiment del treball pertany sense retallades, amb [2] el mateix dret, a tots els membres de la societat».

Brillant conclusió! Si el treball profitós és tan sols possible en la societat i amb la societat, el producte del treball pertany a la societat—i arriba al treballador individual tan sols allò que no cal per mantindre la «condició» del treball, la societat.

De fet aquesta sentència l'utilitzen tothora *els camps* [3] *de la situació vigent a cada moment de la societat*. Primer venen les reivindicacions del govern amb tot allò que s'hi vincula, ja que és l'organ social per la preservació de l'ordre social, després les reivindicacions de les diferents menes de propietat privada [4], ja que les diferents menes de la propietat privada són els fonaments de la societat, etc. Hom veu que aitals frases buides es poden girar i remenar com es vulga.

Qualsevol connexió que hi haja entre el primer i el segon paràgraf tan sols es raonable amb aquesta expressió:

«El treball esdevé la font de la riquesa i de la cultura tan sols com a treball social», o, igualment, «en i amb la societat». Aquesta sentència és indiscutiblement correcta, perquè tot i que el treball aïllat (amb les seues condicions materials pressuposades) pot crear valors-usos, no pot crear ni riquesa ni cultura.

Però igual d'indiscutible és l'altra sentència:

«En la mesura que el treball es desenvolupa socialment i esdevé així font de riquesa i de cultura, desenvolupa la misèria i l'expoliació entre els obrers, i la riquesa i la cultura entre els no-obrers».

Aquesta és la llei de tota la història passada. Per tant, ço que cal fer, per comptes de fer frases generals de «el treball» i de «la societat», s'hi ha de demostrar concretament com en l'actual societat capitalista s'han creat finalment les condicions materials, etc., que permeten i forces els obrers a trencar aquest flux històric [5].

De fet, però, tot el paràgraf ple d'estil i de contingut hi és tan sols per tal d'inscriure el mot d'ordre lassallià de «rendiment del treball sense retallades» com a consigna en la punta del penó del partit. Retornaré més tard al «rendiment del treball», al «dret igual», etc., ja que s'hi repeteix la mateixa cosa d'una forma diferent.

2. «En la societat actual hi ha un monopoli de la classe capitalista dels mitjans de treball; la dependència conseqüent de la classe obrera és la causa de la misèria i de l'opressió en totes les llurs formes».

Aquesta sentència manllevada dels estatuts de la Internacional [1*] és falsa en aquesta versió «millorada».

En la societat actual hi ha un monopoli dels mitjans de treball pels terratinents (el monopoli de la propietat de la terra és fins i tot la base del monopoli del capital) i dels capitalistes. Els estatuts de la Internacional en el passatge en qüestió no esmenten ni

l'una ni l'altra de les classes dels monopolistes. Parlen del «*monopoli dels mitjans del treball, és a dir, de les fonts de vida*»; l'addició de «les fonts de vida» fa prou clar que la terra s'inclou en els mitjans de treball.

La millora fou introduïda perquè Lassalle, per raons ara completament aclarides, atacava *tan sols* la classe capitalista, no els terratinents. A Anglaterra el capitalista no és ni tan sols per norma general el propietari de la terra damunt la qual s'aixeca la seua fàbrica.

3. «L'alliberament del treball exigeix la reunió dels mitjans del treball com a propietat comuna de la societat i la regulació comunitària de tot el treball amb una distribució justa del rendiment del treball».

«Reunió dels mitjans de treball com a propietat comuna»! cal segurament entendre la llur «transformació en propietat comuna». Però això no té importància.

Què és «*rendiment del treball*»? El producte del treball o el seu valor? I en el darrer cas, el valor total dels producte o tan sols la part de valor que el treball ha afegit de nou al valor dels mitjans de producció consumits?

«Rendiment del treball» és un concepte laxe, que Lassalle ha posat en el lloc de termes econòmics concrets.

Què és una distribució «justa»?

Que no afirma el burgès que la distribució actual és «justa»? I que no és de fet l'única distribució «justa» en base al sistema de producció actual? Són regulades les condicions econòmiques amb termes legals, o no sorgeixen contràriament les relacions legals de les econòmiques? Que no té el sectari socialista les concepcions més diverses d'una distribució «justa»?

Per entendre que hi ha en relació això sota la frase «distribució justa», hem de considerar el primer paràgraf i aquest plegats. El darrer se subordina a una societat on «hi ha una propietat comuna dels mitjans de treball i el treball total es regula comunitàriament», i amb aquest primer paràgraf aprenem que «el rendiment del treball pertany sense retallades, amb el mateix dret a tots els membres de la societat». «A tots els membres de la societat»? També als no-treballadors? Què hi resta del «rendiment del treball sense retallades»? Tan sols els membres treballadors de la societat? Què hi resta del «dret igual» de tots els membres de la societat?

Però «tots els membres de la societat» i «el dret igual» són òbviament simples expressions. El nucli consisteix en el fet que en aquesta societat comunista cada treballador ha de rebre el seu [6] «rendiment de treball» lassal·lià «sense retallades».

Considerem primerament l'expressió «rendiment del treball» en el sentit de producte del treball, i aleshores el rendiment del treball comunitari és *el producte social total*.

D'això cal restar:
Primer: la despesa de substitució dels mitjans de producció emprats.
Segon: la part proporcional per l'expansió de la producció.
Tercer: la reserva o el fons d'assegurança contra accidents, destrosses per causes naturals, etc.

Aquestes deduccions del «rendiment del treball sense retallades» són una necessitat econòmic, i la llur grandària es determina en relació als mitjans i forces, en part per càlcul de probabilitats, però no calculables de cap manera per la justícia.

Hi roman l'altra part del producte total, com a mitjans de consum. Abans d'arribar a la distribució individual cal restar-hi de nou:

Primer: les despeses administratives generals que no pertanyen directament [7] a la producció.

Aquesta part des del principi es restringirà considerablement en relació a la societat actual i disminueix en la mateixa mesura que es desenvolupa la nova societat.

Segon: la que cal per a la satisfacció comuna de necessitats, com les escoles, els serveis sanitaris, etc.

Aquesta part des del principi creix considerablement en relació a la societat actual i creix en la mateixa mesura que es desenvolupa la nova societat..

Tercer: fons pels incapaços de treballar etc., en breu, per allò que avui es denomina el sector sota assistència pública.

Tan sols ara arribam a la «distribució», que el programa, sota l'influx lassal·lià, tan sols té present el aspecte restringit, és a dir la part dels mitjans de consum que es divideixen entre els productors individuals de la societat comunitària.

El «rendiment del treball sense retallades» s'ha convertit de sota mà en rediments «retallats», tot i que ço que el productor perd com a individu privat, li beneficia directament o indirecta com a membre de la societat.

Així com l'expressió «rendiment del treball sense retallades» ha desapareguda, ara desapareix igualment l'expressió de «rendiment del treball».

En l'interior de la societat comunitària, que es basa en la propietat comuna dels mitjans de producció, els productors no bescanvien els llurs productes; tampoc no hi ha apareix el treball emprat en el producte com el *valor* d'aquest producte, com una qualitat material que posseeixen, ja que ara, contràriament a la societat capitalista, els treballs individuals ja no existeixen de forma indirecta, sinó directament com a component del treball total. L'expressió «rendiment del treball», discutible també ara per la seua ambigüitat, perd tot sentit.

Ací hem d'ocupar-nos d'una societat comunista, no com si s'hagués *desenvolupat* damunt els propis fonaments, sinó, contràriament, tal com *sorgeix* de la societat capitalista, marcada així en tots els aspectes, econòmic, moral, intel·lectual, per tots els senyals de neixement de l'antiga societat, del ventre de la qual *sorgeix*. D'aquesta manera el productor individual—després de les deduccions—rep exactament allò que li ha donat. Ço que li ha donat és la seua unitat individual de treball. Per exemple, la jornada laboral social consisteix en la suma de les hores de treball individuals. El temps de treball individual de cada productor és la part de la jornada laboral social que hi ha aportat, la seua part. Rep de la societat un certificat, que hi ha aportat tal quantitat de treball (després de la deducció del seu treball pels fons comuns), i amb aquest certificat treu de la reserva social de mitjans de consum una quantitat equivalent al cost del treball. La mateixa unitat de treball que ha lliurat a la societat d'una forma, la rep en una altra.

Hi preval ací òbviament el mateix principi que regula el bescanvi de mercaderies, en la mesura que aquest és un bescanvi de valors iguals. Canvien el contingut i la forma, perquè sota les circumstàncies canviades ningú no pot donar res llevat del seu treball i perquè altrament res no pot passar a la propietat de cadascú llevat dels mitjans de consum individuals. Però pel que fa a la distribució dels darrers entre els productors individuals, hi preval el mateix principi que en el bescanvi de mercaderies equivalents, una quantitat de treball en una forma és bescanviada per una quantitat igual de treball en una altra.

El *dret igual* és ací encara—en principi— el *dret burgès*, per bé que el principi i la pràctica ja no s'agafen pels pèls, on el bescanvi d'equivalents en el bescanvi de mercaderies tan sols existeix *com a mitjana*, i no en el cas individual.

Malgrat aquest avenç, aquest *dret igual* és encara estafet per una restricció burgesa. El dret dels productors és *proporcional* al treball que forneixen; la igualtat consisteix en

el fet que es medeix el treball amb una *unitat de mesura igual*. L'un però supera físicament o intel·lectualment a l'altre, i aporta així en el mateix temps més treball o pot treballar més temps; i el treball, per servir com a mesura, s'ha de definir per la duració o la intensitat, sinó deixa d'ésser una unitat de mesura. Aquest dret *igual* és un dret desigual per un treball desigual. No reconeix cap diferència de classe, perquè l'un és simplement tan obrer com l'altre; però implícitament reconeix una dotació individual desigual i per tant la capacitat productiva del treballador [8] com a privilegi natural. *És per tant un dret de desigualtat, pel que fa al contingut, com qualsevol dret*. El dret pot per la seua natura consistir tan sols en l'aplicació d'una unitat igual de mesura; però els individus desiguals (i no serien individus diferents si no fossen desiguals) són mesurables per una unitat igual de mesura tan sols si són considerats des d'un *punt de mira*, per exemple, en el cas present *tan sols com a treballadors* i res més no s'hi veu en ells, tota la resta s'ignora. A més: un obrer és casat, l'altre no; un té més fills que l'altre, etc., etc. Amb un esforç de treball igual i per tant amb una part igual en el fons de consum social hom rebrà de fet més que l'altre, un serà més ric que l'altre, etc. Per evitar tots aquests defectes el dret, per comptes igual, hauria d'ésser [9] desigual.

Però aquest defecte és inevitable en la primera fase de la societat comunista, tal com és quan ha sorgit després de perllongats dolors de part de la societat capitalista. El dret no pot ésser mai superior a l'estructura econòmica de la societat i per tant el seu desenvolupament cultural s'hi condiciona.

En una fase superior de la societat comunista, superada la subordinació esclavitzadora de l'individu a la divisió del treball, i per tant també esvaïda l'oposició entre el treball intel·lectual i corporal; una vegada que el treball ha esdevingut no tan sols mitjà de vida, sinó també la primera necessitat vital; una vegada que amb el desenvolupament global de l'individu també han augmentat la llur força productiva [10] i que totes les fonts de la riquesa comunitària flueixen més fort—tan sols aleshores l'horitzó estret del dret burgès serà superat completament i la societat escriurà en la llurs banderes: cadascú per les seues capacitats, a cadascú per les seues necessitats!

M'he ocupat més a bastament del «rendiment de treball sense retalles» d'una banda, del «dret igual», de la «distribució justa» de l'altra, per tal de mostrar com de criminal és provar, d'una banda, d'introduir de nou en el nostre partit, com a dogmes, idees que en un determinat període de temps tenien un cert sentit però que ara han esdevingut fets verbals obsolets, i alhora es perverteix de nou la visió realista, que tant esforç costà d'introduir en el partit i que ara hi ha arrelat, mitjançant un absurd ideològic del dret i d'altres fets tant comuns entre els demòcrates i els socialistes francesos.

A banda del desenvolupament fins ara seguit, era un error en general girar al voltant de l'anomenada *distribució* i considerar-la el punt cabdal.

Qualsevol distribució dels mitjans de consum és tan sols una conseqüència de la distribució de les pròpies condicions de producció. El sistema de producció capitalista, per exemple, es basa en el fet que les condicions materials de producció són a mans de no-treballadors sota la forma de propietat del capital i de propietat de la terra, mentre les masses tan sols són propietàries de la condició personal de producció, de la força de treball. Si els elements de producció es distribueixen així, aleshores la distribució actual dels mitjans de consum en resulta automàticament. Si les condicions materials de producció són la propietat comunitària dels propis obrers, aleshores similarment en resulta una distribució dels mitjans de consum diferent de l'actual. El socialisme vulgar (i a partir d'aquest un sector de la democràcia) ha manllevat dels economistes burgesos la consideració i el tractament de la distribució com a independent del sistema de producció, i d'ací la presentació del socialisme com centrat principalment en la distribució. Una vegada la relació real s'ha aclarida, per què hem de retrocedir de nou?

4. «L'emancipació del treball ha d'ésser l'obra de la classe obrera, en relació a la qual totes les altres classes són *tan sols una massa reaccionària*».

La primera part vé dels mots introductoris dels estatuts internacionals, però «millorats». Allà fa: «l'emancipació de la classe obrera ha d'ésser l'acte del propi obrer»; ací, contràriament, «la classe obrera» ha d'emancipar—què? «el treball». Que ho entenga qui pugui.

Com a compensació, la torna, contràriament, és una citació lassal·liana de primera mà: «en relació a la qual (a la classe obrera) totes les altres classes són *tan sols una massa reaccionària*».

Al **Manifest Comunista** es diu: «De totes les classes que avui es troben davant la burgesia, tan sols el proletariat és una *classe realment revolucionària*. Les altres classes decauen i finalment desapareixen mitjançant la gran indústria, de la qual el proletariat n'és el producte més genuí».

La burgesia es concep ací com una classe revolucionària—com a portadora de la gran indústria—en relació als feudals i a les classes intermèdies, que volen mantindre totes les posicions socials que són la creació de sistemes de producció superats. Així no constitueixen *juntament amb la burgesia* tan sols una massa reaccionària.

D'altra banda el proletariat és revolucionari respecte la burgesia, en haver sorgit precisament de la base de la gran indústria, lluitar per arrencar de la producció del caràcter capitalista que la burgesia cerca d'eternitzar. Però el Manifest afegeix que les «classes intermèdies... (són) revolucionàries... davant la seua transformació forçosa en proletariat».

Des d'aquest punt de mira per tant és de nou absurd dir que «juntament amb la burgesia» i amb els senyors feudals «forma una única massa reaccionària» respecte la classe obrera.

Que hom ha proclamat a l'artesà, als petits industrials, etc., i al *camperol*: respecte a nosaltres constituïu amb burgesos i feudals una única massa reaccionària?

Lassalle se sap el **Manifest Comunista** de memòria, com els seus seguidors els evangelis que ha escrit. Si per tant l'ha falsificat tan grollerament, ho ha fet tan sols per embellir la seua aliança amb els opositors absolutistes i feudals contra la burgesia.

En el paràgraf anterior a més la seua profecia és introduïda forçadament sense cap connexió amb la citació estafet de l'estatut de la Internacional. És així una simple impertinència, i de fet de cap manera desagradaria al senyor Bismarck, una d'aquelles peces barates d'insolència en les quals destaca el Marat berlinès [2*].

5. «La classe obrera lluita per la seua emancipació inicialment *en el marc dels estats nacionals actuals*, conscient que el resultat necessari dels seus esforços, que són comuns als obrers de tots els països civilitzats, serà l'agermanament internacional dels pobles».

Lassalle, contràriament al **Manifest Comunista** i a tot el socialisme precedent, concebia el moviment obrer des d'un estret punt de mira nacional. Segueix en això—i tot plegat després dels treballs de la Internacional!

Cau pel seu propi pes que per ésser capaç de lluitar, la classe obrera ha d'organitzar-se com a classe a casa, i que l'interior és el lloc immediata de la seua lluita. En la mesura que la seua lluita de classe és nacional, no en el contingut, sinó, com diu el **Manifest Comunista**, «en la forma». Però el «marc dels estats nacionals actuals», com ara de l'Imperi Alemany, és alhora econòmicament «el marc del mercat mundial», políticament «en el marc del sistema d'estats». El primer economista sap que el comerç alemany és alhora comerç exterior, i que la grandesa del senyor Bismarck consisteix precisament en la seua [11] política *internacional*.

I a que redueix el partit obrer alemany el seu internacionalisme? A la consciència que el resultat dels seus esforços serà «*l'agermanament internacional dels pobles*»—una frase manlevada a la burgesa Lliga de Pau i de la Llibertat [3*], que vol passar com a equivalent a la fraternitat internacional de les classes obreres en la lluita comuna contra les classes dirients i els llurs governs. *De les funcions internacionals* de la classe obrera alemanya cap mot! I és així com s'ha d'enfrontar a la seua pròpia burgesia, que ja s'agermana contra ella amb els burgesos de tots els altres països, i la política internacional conspirador del senyor Bismarck!

De fet la convicció internacional del programa és *encara infinitament* per sota de la del partit del lliure comerç. Aquest també afirma que el resultat dels seus esforços serà «*l'agermanament internacional dels pobles*». Però també *fa* quelcom per fer internacional el começ i no es limita de cap manera a la consciència que tot el poble té del comerç interior.

L'activitat internacional de la classe obrera no depèn de cap manera de l'existència de l'«*Associació Internacional del Treball*». Aquest fou tan sols el primer intent de crear un òrgan central per aquesta activitat; un intent que fou un succés durador si atenem a l'impuls que produí, però que ja no era realitzable en la *seua forma històrica original* després de la caiguda de la Comuna de París.

La **Norddeutsche** de Bismarck era del tot encertada quan anunciava per satisfacció del seu amo, que el partit obrer alemany havia desterrat l'internacional en el nou programa. [4*]

II

«A partir d'aquests principis bàsics, el partit obrer alemany lluita per tots els mitjans legals per l'*estat lliure*—i—la societat socialista; l'abolició del sistema salarial *amb* la *lleí de ferro del salari*—i—l'explotació en qualsevol forma; l'eliminació de tota desigualtat social i política».

A l'«estat lliure» hi retornaré després.

Així en el futur el partit obrer alemany ha de creure en la «*lleí de ferro del salari*» de Lassalle! Tot i que això no es pot oblidar, l'absurd es produeix en parlar de l'«abolició del sistema salarial» (caldria llegir: el sistema del treball assalariat) «*amb* la *lleí de ferro del salari*». Si jo abolesc el treball assalariat, aleshores naturalment també abolesc les seues lleis, siguen de «ferro» o d'esponja. Però l'atac de Lassalle contra el treball

assalariat se centra gairebé exclusivament en aquesta anomenada llei. Per tant, per tal de provar que la secta lassal·liana ha guanyada, el «sistema salarial *amb* la llei de ferro del salari» s'ha d'abolir i no sense ella.

De la «lleï de ferro del salari» se sap bé que Lassalle no té res a veure llevat del mot «ferro», manllevat de les «lleis de ferro grans i eternes» de Goethe. El mot *ferro* és una signe amb el qual els veritables creients es reconeixen. Però si prenc la lleï amb el segell de Lassalle i conseqüentment en el seu sentit, també l'he de prendre amb la seua fonamentació. I quina és? Com Lange ja ho demostrà poc després de la mort de Lassalle: la teoria de la població de Malthus (defensada pel propi Lange). [5*] Però si aquesta teoria és correcta, de nou *no* puc abolir la lleï tot i que abolesca el treball assalariat un centenar de vegades, perquè la lleï aleshores governa no tan sols el sistema de treball assalariat, sinó *tot* sistema social. En basar-se directament en això els economistes han demostrat durant cinquanta anys i més que el socialisme no pot abolir la misèria, que té un *fonament natural*, sinó que tan sols la pot *generalitzar*, distribuir-la simultàniament per tota la superfície de la societat!

Però això no és l'aspecte cabdal. *Del tot lluny* de la *falsa* formulació lassal·liana de la lleï, l'autèntic retrocés ignominiós consisteix en això:

D'ençà de la mort de Lassalle s'ha introduït en el *nostre* partit la visió científica que el salari no és ço que *sembla*, és a dir el *valor* respectiu del *preu del treball*, sinó una forma emmascarada del *valor* respectiu del preu de la *força de treball*. Per tant tota la concepció burgesa anterior del salari així com tota la crítica anterior d'aquesta concepció, fou bandejat per sempre més, ja que s'aclarí que l'obrer assalariat tan sols té permís per treballar per guanyar-se la vida, és a dir *per viure*, tan sols en la mesura que trebal·le durant un temps debades pel capitalista (i d'ací també pels consumidors de la plus-vàlua); que tot el sistema de producció capitalista aconsegueix l'augment d'aquest treball gratuït amb l'allargada de la jornada laboral, o pel desenvolupament de la productivitat, [12] amb una intensitat més gran de la força de treball, etc.; que per tant el sistema del treball assalariat és un sistema d'esclavatge, i de fet d'un esclavatge que es fa més sever com més es desenvolupen les forces socials productives del treball, reba l'obrer una paga més gran o més petita. I una vegada que aquesta visió havia arrelat més i més en el nostre partit, hi ha qui retorna al dogma de Lassalle tot i que hom ha de saber que Lassalle *no sabia* què era el salari, sinó que en l'estela dels economistes burgesos, prengué l'aparença per l'essència de la qüestió. És com si entre els esclaus que han arribat a la fi al secret de l'esclavatge i han esclatat en rebel·lió, un esclau encara insistís a inscriure nocions obsoletes en el programa de la rebel·lió: l'esclavatge s'ha d'abolir perquè l'alimentació dels esclaus en el sistema d'esclavatge no pot superar un cert màxim insuficient! El simple fet que els

representants del nostre partit fossen capaços de perpetrar atemptat monstruós en la visió difosa en la massa del partit demostra amb quina lleugeresa <criminal>, <amb quina manca de consciència> es posaren a treballar en l'elaboració del programa de compromís!

Per comptes de la frase final indefinida del paràgraf, «l'eliminació de tota desigualtat social i política», caldria haver dir que amb l'abolició de les diferències de classe tota la desigualtat social i política que hi sorgeix desapareixeria tota sola.

III

«El partit obrer alemany, per tal de *preparar el camí per a la solució de la qüestió social*, defensa l'establiment de societats cooperatives de producció amb *ajut de l'estat i sota el control democràtic de la gent treballadora*. Les societats cooperatives de producció *seran* per a la indústria i l'agricultura d'aital escala *com perquè l'organització socialista del treball global hi sorgesca d'elles*».

Després de la «lleï de ferro del salari» lassal·liana, el remei dels profetes! El camí es «prepararà» de la forma adient! En el lloc de la lluita de classes existent apareix una frase de redactor de diari—«la qüestió social», la «solució» de la qual hom «prepara el camí». Per comptes de partir del procés revolucionari de la societat, l'«organització socialista del treball global» «sorgeix» de l'«ajut de l'estat» que l'estat lliura a les societats cooperatives de producció, no «sorgida» dels obrers. És característic de la imaginació de Lassalle que hom pugui construir amb préstecs estatals una nova societat com si fos un nou ferrocarril!

Per <una resta de> vergonya hom ha posat «l'ajut de l'estat» «sota el control democràtic de la gent treballadora».

Primer que tot la majoria «de la gent treballadora» d'Alemanya consisteix en camperols i no en proletaris.

En segon lloc «democràtic» en alemany és «governat pel poble». Que vol dir però «el control de govern del poble de la gent treballadora»? I especialment en el cas d'una gent treballadora que, tot i que presente aquestes reivindicacions a l'estat, expressa la plena consciència que ni governa ni és madura per governar!

Ocupar-nos de la crítica de prescrita per Buchez sota Louis-Phillipe en oposició als socialistes francesos i acceptada pels obrers reaccionaris de l'**Atelier** [6*] seria superflu. L'error cabdal no rau en haver escrit aquest miracle específic en el programa,

sinó fer, en general, una passa cap endarrera des del punt de mira del moviment de classe cap al d'un moviment sectari.

Que els obrers volen establir les condicions per la producció comunitària en un pla social i primer de tot en un pla nacional, tan sols vol dir que treballen per la transformació de les condicions actuals de producció, i això no té res a veure amb l'establiment de societats cooperatives amb ajut de l'estat! Pel que fa a les societats cooperatives actuals, però, *tan sols* tenen valor si són creacions independents dels obrers i no del govern o de la burgesia.

[IV]

Entri ara a la secció democràtica.

A. «*El fonament liberal de l'estat*».

Primer que tot d'acord amb el II el partit obrer alemany lluita per «l'estat lliure».

Estat lliure—què és això?

No és de cap manera l'objectiu dels treballadors qui s'han lliurat de la mentalitat estreta d'éssers sotmesos, l'establiment de l'estat «lliure». A l'Imperi Alemany l'«estat» és gairebé tan «lliure» com a Rússia. La llibertat consisteix en transformar l'estat d'un òrgan imposat damunt la societat en un de completament subordinat, i avui també les formes d'estat són més lliures o més poc lliures en la mesura que limiten la «llibertat de l'estat».

El partit obrer alemany—si més no si fa seu el programa—mostra que les idees socialistes no hi són arrelades, que per comptes de tractar la societat vigent (i això val per qualsevol de futura) com a *fonament* de l'estat vigent (o del futur per la societat futura), tracta l'estat contràriament com una entitat independent que posseeix els seus propis «*fonaments mentals, ètics i liberals*».

I què hi ha mal ús ridícul fa el programa dels mots «*estat actual*», «*societat actual*», i de la mala concepció encara més ridícula que genera en relació a l'estat al qual adreça les seues reivindicacions!

La «societat actual» és la societat capitalista, que existeix en tots els països civilitzats, més o menys lliure de la barreja mitjaval, més o menys modificada pel desenvolupament històric particular de cada país, més o menys desenvolupada.

D'altra banda l'«estat actual» canvia en la frontera. És diferent en l'imperi prussià-alemany que a Suïssa, diferent a Anglaterra que als Estats Units. «L'estat actual» és per tant una ficció.

Amb tot, els diferents estats dels diferents països civilitzats, malgrat la llur complexa diversitat formal, tenen en comú que es basen en la societat burgesa moderna, simplement amb un major o menor desenvolupament capitalista. Tenen per tant també uns caràcters essencials comuns. En aquest sentit es parla de «forma moderna d'estat», en contraposició a la futura, una vegada que la seua arrel actual, la societat burgesa, es mor.

La qüestió és aleshores: quina transformació patirà la forma d'estat en una societat comunista [13]? En altres mots, quines funcions socials romandran que siguin anàlogues a les funcions estatals actuals? Aquesta qüestió tan sols es pot respondre científica, i en combinar mil vegades el mot poble amb el mot estat hom no s'hi fa ni un salt de puça per apropar-se al problema.

Entre la societat capitalista i la comunista rau el període de transformació revolucionària d'una en l'altra. La correspondència d'això és un període de transició política, on l'estat no pot ésser més que la *dictadura revolucionària del proletariat*.

El programa no s'ocupa d'això darrer, ni tampoc de la forma estatal futura de la societat comunista.

Les seues reivindicacions polítiques no depassen la lletania democràtica coneguda per tothom: dret de sufragi universal, legislació directa, dret popular, milícia popular, etc. Són simples ressons del Partit Popular burgès, de la Lliga de la Pau i la Llibertat. Són reivindicacions que, en la mesura que no s'exageren amb una presentació fanàstica, ja s'han *realitzat*. Simplement l'estat al qual pertanyen no es troba dins les fronteres alemanyes, sinó a Suïssa, els Estats Units, etc. Aquesta mena d'«estat del futur» és un *estat actual*, tot i que existeix fora del «marc» de l'Imperi Alemany.

Però hom oblida quelcom. D'ençà que el partit obrer alemany declara obertament que actua en «l'estat nacional actual», per tant en el seu estat, l'imperi prussià-alemany— les seues reivindicacions altrament serien absurdes, ja que hom tan sols demana ço que no té encara [14]—, no hauria d'haver oblidat l'aspecte principal, és a dir que tot plegat depèn del reconeixement de la denominada sobirania popular i per tant tan sols tenen un lloc en una *república democràtica*.

Com que hom no ha tingut el valor [15]—i encertadament, car les circumstàncies demanaven prudència—, de reivindicar la república democràtica, com feia el programa

obrer francès sota Louis-Philippe i sota Louis-Napoleon, hom no hauria d'haver recorregut al subterfugi <ni «honest» ni decent> de demanar coses que tan sols tenien sentit en una república democràtica a un estat que no és res més que un despotisme militar sota custòdia policial i embellit amb formes parlamentàries, aliat amb una barreja feudal [16] ja influida per la burgesia, i amb una bastida burocràtica <, i garantir aquest estat en imaginar que hom serà capaç de forçar això «per mitjans legals»!>.

Fins i tot la democràcia vulgar, que veu en la república democràtica el regne mil·lenari i que no sospita gens que és precisament en aquesta darrera forma estatal de la societat burgesa que la lluita de classe té la seua conclusió definitiva—àdhuc aquesta es troba ben per damunt d'aquesta mena de democratismes que es manté en els límits permesos per la policia i fora dels permesos per la lògica.

Que hom de fet sota «estat» designe la maquinària de govern o l'estat en la mesura que constitueix a través de la divisió del treball un organisme propi separat de la societat, ho mostren els mots: «El Partit Obrer alemany demana *com a fonament econòmic de l'estat*: una única contribució de la renda progressiva». Les contribucions són el fonament econòmic de la maquinària de govern i cap altra cosa. En l'estat futur que existeix a Suïssa aquesta reivindicació s'ha aconseguit del tot. La contribució de la renda pressuposa diverses fonts de renda de les diferents classes socials, i per tant de la societat capitalista. No és per tant gens remarcable que els reformadors financers de Liverpool—burgesos amb el germà de Gladstone al capdavant—presenten aquesta mateixa reivindicació en el programa.

B. «El Partit Obrer alemany demana com a fonament intel·lectual i ètic de l'estat:

1. *Educació bàsica* universal i *igual* a càrrec de l'estat. Assistència escolar universal. Ensenyament gratuït».

Educació bàsica igual? Que assenyala hom amb aquests mots? Que hom creu que en la societat actual (i hom tan sols pot ocupar-se d'aquesta) l'educació per totes les classes pot ésser *igual*? O que potser hom demana que les classes superiors també es limiten obligatòriament a aquesta mòdica educació—l'escola pública—que és l'única compatible amb les condicions econòmiques no tan sols dels treballadors assalariats, sinó també dels camperols?

«Assistència escolar universal. Ensenyament gratuït». Ço primer existeix a Alemanya, ço segon a Suïssa i els Estats Units per l'escola bàsica. Si en certs estats dels darrers les institucions «superiors» també són «gratuïtes», això tan sols vol dir cobrir la despesa de l'educació de les classes superiors dels ingressos generals de les contribucions. A banda això és vàlid també per la reivindicació del A. 5. de

«administració de justícia gratuïta». La justícia criminal ha d'ésser gratuïta arreu; la justícia civil s'ocupa gairebé tan sols de conflictes de propietat que afecten gairebé tan sols les classes propietàries. Les despeses dels llurs processos han d'anar a càrrec dels fons públics?

El paràgraf de les escoles hauria d'haver demanat si més escoles tècniques (teòriques i pràctiques) al costat de l'escola bàsica.

És del tot censurable una «*educació bàsica a càrrec de l'estat*». Definir a través d'una llei general els mitjans de les escoles bàsiques, la qualificació del personal docent, les branques d'ensenyament, etc., i, com es fa als Estats Units, la supervisió del compliment d'aquestes disposicions legals amb inspectors de l'estat és del tot diferent a assenyalar l'estat com a educador bàsic! Més aviat el govern i l'església seran igualment exclosos de tota influència a l'escola. Especialment en l'imperi prussià-alemany (i hom no hauria de refugiar-se en el pretext buit que hom parla d'un «estat futur»; ja hem vist com van les coses en aquest sentit) l'estat necessita, contràriament, d'una educació ben forta per part del poble.

Però tot el programa, malgrat tota la faramalla democràtica, és per tot tenyit de la convicció servil de la secta lassal-liana en l'estat o, ço que no és millor, d'una convicció democràtica en els miracles, o més aviat és un compromís entre aquestes dues menes de conviccions en miracles, totes dues igualment allunyades del socialisme.

«*Llibertat de ciència*» fa un paràgraf de la Constitució prussiana. Per què doncs ha d'anar ací?

«*Llibertat de consciència*»! Si hom vol en aquesta època de Lluita Cultural [7*] recordar el liberalisme de les seues antigues consignes, certament tan sols ho pot fer d'aquesta forma: tothom ha de poder satisfer les seues necessitats religioses com les seues necessitats vitals [17] sense que la policia hi fiqui els nasos. Però el Partit Obrer hauria d'haver expressat, en tot cas en relació a això, la seua conscient del fet que la «llibertat de consciència» burgesa no és més que la tolerància de totes les menes possibles de *llibertat de consciència religiosa*, i que lluita contràriament per alliberar les consciència de la superstició religiosa. Però hom tria no superar el nivell «burgès».

He arribat ja a la fi, ja que l'apèndix que ara segueix del programa no constitueix una part *característica* d'ell. Per tant hi puc ésser del tot breu.

«2. *Jornada normal de treball*».

Cap partit obrer d'un altre país no s'ha limitat a una reivindicació tan inconcreta, sinó que sempre ha fixat la durada de la jornada de treball que considera normal sota les presents circumstàncies.

«3. Restricció del treball femení i prohibició de l'infantil».

La normalització de la jornada de treball ha d'incloure la restricció del treball femení, pel que fa a la durada, interrupcions, etc., de la jornada laboral; altrament tan sols podria assenyalar l'exclusió del treball femení de les branques industrials que són especialment perjudicials pel cos femení, o que són moralment censurables pel sexe femení. Si es volia assenyalar això, calia dir-ho així.

«*Prohibició del treball infantil!*»! Ací era absolutament necessari assenyalar el *límit d'edat*.

Una prohibició general del treball infantil és incompatible amb l'existència de la gran indústria i per tant un desig buit i pietós.

La seua pròpia realització—si fos possible—seria reaccionari, car, amb una estricta regulació del temps de treball d'acord amb els diferents grups d'edat i altres mesures de seguretat per la protecció dels infants, una combinació primerenca del treball productiu amb l'educació és un dels mitjans més potents per la transformació de la societat actual.

«4. Supervisió estatal de la indústria fabril, de taller i casolana».

Davant l'estat prussià-alemany, caldria haver demanat decididament que els inspectors fossen deposables tan sols per un tribunal; que qualsevol obrer els pogués acusar per omissió del deure; que pertanyen a la professió mèdica.

«5. Regulació del treball forçós».

Una petita reivindicació en un programa obrer general. En tot cas caldria haver assenyalar que no té a veure amb una por a la competència deixar que els criminals ordinaris siguen tractats com a bèsties, i especialment que no hi ha cap intenció de privar-los del llur únic mitjà de millora, el treball productiu. Això segurament era el mínim que hom hauria esperat dels socialistes.

«6. Una llei efectiva de responsabilitats».

Caldria haver assenyalat que vol dir hom per llei «efectiva» de responsabilitats.

A banda d'això cal dir que en parlar de la jornada laboral normal, la part de la legislació fabril que tracta de les regulacions sanitàries i els mitjans de seguretat, etc., s'ha oblidat. La llei de responsabilitats entra en funcionament quan aquestes regulacions són violades.

<En breu, també aquest apèndix es caracteritza per una redacció confusa>. Dixi et salvavi animam meam Kurz, auch dieser Anhang zeichnet sich durch schlottrige Redaktion aus.> Dixi et salvavi animam meam. [He dit i he salvat l'ànima].

Variants textuais

1. (1891) i

2. (1891) amb

3. (1891) *Defensors*

4. (1891) Propietat privada

5. (1891) social

6. (1891) un

7. (1891) hi manca: *directe*

8. (1891) hi manca: l'obrer

9. (1891) hi manca: més aviat

10. (1891) la força de producció

11. (1891) una

12. (1891) insertat: o

13. (1891) patiment

14. (1891) hi manca: encara

15. (1891) Ja que hom no té la capacitat

16. (1891) hi manca: i ahora

17. (1891) les seues necessitat religioses

Notes

1*. *Estatut Internacional* – els «estatuts generals i normes de funcionament de l'Associació Internacional de Treballadors», foren acceptats el 1866 en el Congrés de Ginebra i a finals de setembre i a l'octubre del 1871 Marx i Engels en prepararen uns de nous. Totes les regulacions que havien perdut validesa foren eliminades i tots els canvis i addicions es justificaren en l'apèndix. L'edició alemanya final aparegué el 1871 a Leipzig.

2*. *Berliner Marat*—ironia òbvia en referència a Wilhelm Hasselmann, aleshores redactor en cap de l'òrgan de l'Associació General dels Treballadors Alemanys lassal·liana, **Neuer Sozial-Demokrat**, i amb Wilhelm Liebknecht co-autor de l'esborrany de programa.

Neuer Sozial-Demokrat—Òrgan de l'ADAV lassal·liana; aparegué a Berlín del 1871 al 1876 amb una freqüència setmanal de tres edicions. La publicació reflectia la política dels lassal·lians: adaptació al règim bismarckià, relacions amistosa amb les classes dominants d'Alemanya així com l'oportunisme i el nacionalisme de la direcció lassal·liana.

3*. *Lliga de la Pau i la Llibertat*—organització pacifista-burguesa. Creada el 1867 a Suïssa per republicans petit-burgesos i burgesos així com per liberals sota la participació destacada de Victor Hugo, Giuseppe Garibaldi, etc. El 1867/68 Bakunin participà en la tasca de la lliga. Des d'un bon començament la Lliga provà d'emprar amb la influència de Bakunin la Internacional i el moviment obrer pels llurs propis objectius. La declaració de la Lliga de la possibilitat de la desaparició de la guerres amb la creació dels «Estats Units d'Europa» provocà il·lusions entre les masses i desvià el proletariat de la lluita de classes.

4*. **Norddeutsche de Bismarck**—**Norddeutsche Allgemeine Zeitung**—Diari que aparegué del 1861 al 1918 a Berlín; en els anys seixanta i vuitana òrgan oficial del govern de Bismarck.

Marx es refereix a l'editorial que la **Norddeutsche Allgemeine Zeitung** escrigué en el n. 67 del 20 de març del 1875 quant a l'esborrany del programa socialdemòcrata i s'hi

referia al punt 5: «l'agitació internacional es fa en un cert sentit més prudent; nega la Internacional...».

5*. Friedrich Albert Lange, **Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft**, Duisburg 1865.

6*. **L'Atelier**—publicació mensual francesa, que aparegué del 1840 al 1850 a París; òrgan de menestrals i obrers, sota influència del socialisme cristià. El contingut era elaborat per representants obrers; el seu consell editorial era elegit cada tres mesos.

7*. *Lluita cultural*—«...la lluita que Bismarck liderà per la política seguida pel catolicisme contra el Partit dels Catòlics alemanys, el partit del Centre. Amb aquesta lluita Bismarck tan sols aconseguir de reforçar el clericalisme barrat dels catòlics, l'aspecte cultural l'ofegà, ja que per comptes de les divisions polítiques dugué a un primer pla les divisions religioses i desvià l'atenció de determinades capes de la classe obrera i de la democràcia de les tasques urgents de la lluita revolucionària i de classe cap a un anticlericalisme de base burgesa i completament superficial». (Lenin).